

A tudomány mint a hódítás eszköze

Az alábbiakban három *iğāzāt* fogok bemutatni. Mindhármát az ELTE Egyetemi Könyvtárában őrzik, mindhárom még katalogizálatlan, Boszniából származik, egy a tizennyolcadik század végéről, egy a tizenkilencedik század elejéről, egy pedig az utolsó harmadából. Mindhárom jellemzője a rossz arab nyelv: az iratok föltehetőleg délszláv anyanyelvű, de törökül jól tudó személyektől származnak, akiknek az arab nyelvben, amelyen e három iratot szerkesztették, szemmel láthatólag nem volt kellő jártasságuk. Ennek következtében az egyes mondatok értelmezése néha igen nehéznek bizonyult, de a dokumentumok egésze mégis szemmel láthatóan jól felismerhető hagyományos sémát követ. Lássuk ezek után a dokumentumokat egyenként.

I.

بسم الله الرحمن الرحيم

توجهنا الى جنابه و قصدنا نحو بابه وتوسلنا بحبيبه وآله. يا حبيبنا يا محمد. انا نتوسل بك الى ربك فاشفع لنا عند المولى العظيم. يا نعم الرسول الطاهر.

وبعد فلما كان كتاب دلائل الخيرات جامعة لانواع الصلوات وتلاوته وسيله الى شفاعة النبي عليه السلام. ولايد في تلاوته من الاداب كتصحیح الكتاب والنیة. ونیة الانتساب اليه عليه السلام. وفي تأثيره من اجازة الاستاد.

وقد استجاز منی السيد ادهم ابراهيم بن حسن. في تلاوته وروايته فاجبته الى ذلك واجزته وهو يقرؤه اوعاماً وشهراً واسبوعاً واياماً انصافاً واثلاثاً وارباعاً واثماناً وغير ذلك مما تيسر وحيثما ارادوا وكيفما شاء. ادامه الله ونفعه به امين.

و اعلم اني قد اجازتى كذلك شيخى العارف بالله حسن الوصفى عن شيخه الحاج علي الادرنوي المعروف باسكجي زاده عن شيخه العارف بالله يوسف البحري. المنصور الحنفي.

عن شيخه العارف بالله الفاضل السيد مصطفى بن علي الحسيني النقشبندي الشهير بـ بك زاده عن الشيخ ابراهيم بن محمد الزمزمي المكي. عن العلامة عبد الوهاب بن احمد الطنطاوي. عن محمد البديري الدمياطي. عن شيخه قطب زمانه محمد بن احمد المكناسي. عن ابي القاسم السفيناني. عن محمد الشرقي. عن عبد الله بن ساسا. عن سيدي عبد الله القيرواني. عن عبد العزيز التباع عن المؤلف جامع الجزولي رضي الله عنه. ونفعنا الله باحواله الكريمة امين.

وانا الفقير الحاج ابراهيم الناطق. اجازتى فى اليوم الثامن والعشرين من شهر الجمادى الثانى لسنة ستة وسبعين ومأتين والف.

A könyörületes és irgalmas Isten nevében

Az Ő fenségéhez fordulunk, az Ő portájához járulunk, az Ő kegyeltjének és hozzátartozóinak közbenjárását kérjük. Ő szerettünk, ó Mohamed! Közbenjárásodat kérjük Uradnál, képviselj minket a Hatalmas Úrnál. Ó, te kiváló, tiszta küldött!

Továbbá: mivel a *Dalāʿil al-khairāt* különféle típusú imákat tartalmaz, és olvasása eszköz a Próféta – béke vele – közbenjárásának [megszerzéséhez], ezért olvasása során szükségesek az olyan ismeretek, mint a szövegnek és szándékának a kritikai vizsgálata, [továbbá] a hozzá – béke vele – való csatlakozás szándéka, valamint a tanár engedélye a hatásának érdekében. Adham Ibrahim ibn Ḥasan úr engedélyt kért tőlem az olvasására és a továbbadására, és én teljesítettem ezt a kérését és megadtam neki az engedélyt, és ő olvassa azt évekig, egy hónapig, egy hétig, napokig, felekben, harmadokban, negyedekben, nyolcadokban, s másként, ahogyan könnyű, ahol akarták, és ahogyan akarta. Allah tartsa meg őt, és tegye őt ezáltal hasznossá, amin.

Tudd meg, hogy az engedélyemet hasonlóképp a sejkemtől, al-ʿĀrif bi-Allah al-Waṣfītól kaptam, ő pedig az ő sejkjétől, Ḥāḡḡ ʿAlī al-Edrinewītól, akit Iskeḡīzādénak ismernek. Ő az ő sejkjétől, az Allahot ismerő Jūsuf al-Baḥrī al-Mansūr al-Hanafītól, ő pedig az ő sejkjétől, az Allahot ismerő, a kiváló férfitől, Muṣṭafā ibn ʿAlī al-Ḥusainī al-Naqšbandītól, aki Béḡzāde néven híres. Ő az ő sejkjétől, Ibrāhīm ibn Moḡammad al-Zamzamī al-Mak-kītól, ő pedig a tudós ʿAbdalwahhāb ibn Aḡmad al-Ṭantāwītól, ő pedig Moḡammad al-Badīr al-Dumjāītól, ő pedig az ő sejkjétől, kora nagy tekintélyétől, Moḡammad ibn Aḡmad al-Miknāsītól. Ő Abū al-Qāsim al-Sufjānītól, ő pedig Moḡammad al-Šarqītól, ő pedig ʿAbdallāh ibn Sāsātól, ő pedig ʿAbdallāh al-Qairawānī uramtól, ő pedig ʿAbdalazīz al-Tabāʿtól, ő pedig

a gyűjtemény szerzőjétől, al-Ġuzūlītól, találja meg Allah a tetszését benne. Legyen hasznunkra Allah az ő kegyes állapotával, amin.

Én, a szegény Ḥaġġ Ibrāhīm al-Nāṭiq vagyok, engedélyemet ġumādā al-tānī 28-án 1276-ban kaptam meg. (1859 december.)

*

Az első szöveg tehát engedély Abū ‘Abdallāh Moḥammad ibn Sulaimān ‘Abd al-Raḥmān ibn abī Bakr al-Ġuzūlī al-Simlālī (d. 1465): *Dalā’il al-khairāt wa-šawāriq al-anwār fī dīkr al-šalāt ‘alā ‘l-nabī al-mukhtār* című művének a tanítására. A mű elsősorban Törökország európai részén volt közkedvelt imakönyv.¹ A mű címe és szerzője vallási elkötelezettsége arra utal, hogy az imagyűjtemény elsősorban szúfi körökben volt népszerű, így a Balkánon tapasztalható elterjedtsége egyszersmind a szúfizmus balkáni jelenlétéről is tanúskodik

Maga a dokumentum négy részre bontható. Az első rész jámbor fohász. A második rész rögzíti a tény, hogy Adham Ibrahim ibn Hasan engedélyt kért a dokumentum szerzőjétől al-Ġuzūlī *Dalā’il al-khairāt* című könyvének tanítására. A szövegből láthatóan a tanítás kiterjedhetett a szöveg filológiai problémáinak tisztázásától a szerző szándékának, vagyis imakönyv tartalmának a magyarázatáig mindenre. Azaz az engedély tanúsága szerint az engedélyt megkapó személy a művet és a hozzá kapcsolódó összes problémát töviről hegyire ismerte.

Ennek oka az, hogy maga is minden idejében, azaz évekig, hónapokig, hetekig, napokig, de minden napjában minden töredék idejében ezzel a könyvvel foglalatzkodott. Tekintettel a könyvben mutatott jártasságára, a dokumentum szerzőjétől megkapta az engedélyt e mű tanítására. A dokumentum azonban csak ezen egyetlen könyv tanítására hatalmazza föl a kérelmezőt.

A harmadik rész ismerteti, milyen jogon ad a szerző felhatalmazást a mű tanítására a kérelmezőnek. Ebből a bekezdésből megtudjuk, hogy ő a tanárán, az pedig az ő tanárán, és így tovább a tanárok láncolatán keresztül, végső soron magától az imakönyv szerzőjétől származtatja kompetenciáját. A mesterek láncolatának a tekintélye jogosítja föl őt arra, hogy egy nála szorgalmasan tanuló személynek engedélyt adjon a könyv tanítására.

Az ősök sorában egy ismert név tűnik föl: al-Miknasi (1437–1504) a maga idejében közismert tudós volt, aki több vallástudományi diszciplínában is járatos volt, ahogyan művei listája bizonyítja. Megeshet azonban, hogy

¹ GAL II. 252–253.

a szöveg inkább Šihābaddīn abū 'l-Abbās Aḥmad ibn Moḥammad ... al-Miknāsīra (1553–1616) utal.²

A névsorból mindenesetre jól látszik, hogy a szerző után egy darabig maḡrebi, később egyiptomi tudósok neve található, majd közelebbről meghatározhatatlan keleti arabok következtek a sorban, aztán egy edrinei tudós, míg végül a mesterek láncolatán keresztül eljutott a könyv és a tanítói fölhatalmazás a Balkánra, közelebbről Boszniába is.

Az utolsó, rövid bekezdésből megtudjuk, hogy a dokumentumot kiállító személy a tanárok a hosszú láncolatának tekintélyére támaszkodva mikor adta meg a tanítási engedélyt a kérelmezőnek.

II.

بسم الله تيمناً بذكره القديم

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم *أفضل الاعمال احمرها* صدق رسول الله فيما قال * وعنه عليه السلام من صمت نجا.

واذن له الحاج الحافظ على الرمزي بارك الله * واذن له الحافظ محمد السعيد الطبعي المعروف بدرلجكي زاده .

الحمد لله الذي كتب ما كانوا ما يكون * واقسم بالقلم وما يسطرون * تعظيماً لشان القلم وما يكتبون * والصلوة والسلام على من انزل عليه سورة ن * وعلى آله وصحبه اجمعين *

وبعد فهذا الخط بتوفيق الله تعالى من يد السيد الشاكر محمد الزهدى * لما وجدته موافقا للقواعد المقررة بين الاساتيد من المتقنين * فاذنته بوضع الكتبة عواقب ما يكتب حيثما اراد * وانا السيد الحافظ خليل الحلیمی.

و بعد فهذا الخط بتوفيق الله تعالى من يد السيد الشاكر محمد الزهدى * لما وجدته موافقا للقواعد المقررة بين الاساتيد من المتقنين * فاذنته بوضع الكتبة عواقب ما يكتب حيثما اراد * وانا السيد الحافظ خليل الحلیمی.

وَإِن لَّهُ الْفَقِيرِ أَحْمَدَ الرَّشْدِيِّ. وَأَنَا الْفَقِيرُ السَّيِّدُ بَكْرُ الرَّشَادِ أَذِنْتَهُ. وَأَنَا الْفَقِيرُ السَّيِّدُ يَحْيَى الشُّكْرِيِّ أَذِنْتَهُ. وَأَنَا الْفَقِيرُ الْحَقِيرُ الشُّكْرِيُّ أَذِنْتَهُ كَذَلِكَ. وَأَذِنَ لَهُ الْفَقِيرُ السَّيِّدُ دُورْحَانُ الرَّشْدِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ السَّيِّدُ الْحَافِظُ مُحَمَّدُ النَّوْرِيِّ وَأَذِنَ لَهُ الْحَاجُّ أَحْمَدُ الصُّوْفِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ السَّيِّدُ الْحَافِظُ مُحَمَّدُ الْأَدِيبِ. وَأَذِنَ السَّيِّدُ الْحَافِظُ مُحَمَّدُ الْحَجَابِيِّ وَأَنَا الْفَقِيرُ السَّيِّدُ عَلِيُّ الصَّبْرِيِّ أَذِنْتَهُ كَذَلِكَ. وَأَذِنَ لَهُ السَّيِّدُ خَلِيلُ الْحَلِمِيِّ. وَأَنَا الْفَقِيرُ مُحَمَّدُ الْعَارِفِ الذِّهْنِيِّ. أَذِنْتَهُ كَذَلِكَ وَأَذِنَ لَهُ الْفَقِيرُ سَلِيمَانُ الْعَزْتِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ الْفَقِيرُ الْيَسَدُ مُحَمَّدُ رَاشِدِ الْحَقِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ حَافِظُ الْقُرْآنِ مُحَمَّدُ الْمَدْحِيِّ وَأَذِنَ لَهُ السَّيِّدُ مُحَمَّدُ الشُّتَانِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ الْفَقِيرُ حَافِظُ مُحَمَّدُ صَابِقِ الصَّبْرِيِّ. وَأَذِنَ لَهُ الْفَقِيرُ مُرَادُ الشُّكْرِيِّ سَنَةَ 1247 ذَا

² GAL S II. 678–679.

Allah nevében, jó ómenként említve Őt

Mondta Allah prófétája – Allah áldja meg és üdvözítse – a legnehezebb munka a legnemesebb. Igazat mondott Allah prófétája azzal, amit mondott. Tőle az üdv annak, aki ha hallgat, megmenekül.

Engedélyt adott neki a ḥaḡī, ḥāfiẓ ^ʿAlī al-Ramzī, áldja meg Allah; engedélyt adott neki ḥāfiẓ Moḥammad al-Saʿīd al-Ṭabʿī, akit Darlakçizāde néven ismernek.

Dicséret Allahnak, aki megírta azt, ami volt és ami lesz, megesküdött a tollra és amit írnak, tiszteletet adva a tollnak és annak, amit írnak. Áldás és üdv az N szúra lebecsátójának, valamint családjának és minden társának.

Ez az írás – Allah, legyen magasztalva, segítségével – Sajjid Šākīr Moḥammad al-Zuhdī kezétől, mivel úgy találtam, hogy ő megfelel a kiemelkedő professzorok által megállapított szabályoknak, ezért megengedtem neki írásművek létrehozását (?), annak eredményeként, amit ír, bárhol is akarja. Én sajjid ḥāfiẓ Khalīl al-Ḥilmī vagyok.

Megadta az engedélyt neki a szegény Aḥmad al-Ruṣdī. Én, a szegény (faqīr) sajjid Bakr al-Raššād megadtam neki az engedélyt. Én, a szegény sajjid Jahjā al-Šukrī megadtam neki az engedélyt. Én, a szegény nyomorult al-Šukrī hasonlóképp megadtam az engedélyt. Engedélyt adott a szegény sajjid Dūrḥān al-Ruṣdī. Engedélyt adott neki ḥāfiẓ sajjid Maḥmūd al-Nūrī, és engedélyt adott neki Aḥmad al-Šūfī hadzsi. Engedélyt adott neki ḥāfiẓ sajjid Moḥammad al-Adīb, és engedélyt adott neki ḥāfiẓ sajjid Moḥammad al-Ḥiḡābī, és én, a szegény sajjid ^ʿAlī al-Šabrī is engedélyt adtam neki hasonlóképp. Engedélyt adott neki sajjid Khalīl al-Ḥilmī, és én, a szegény Moḥammad al-^ʿArif al-Ḍihnī, hasonlóan engedélyt adtam neki. Engedélyt adott neki a szegély Sulaimān al-^ʿIzzatī, és engedélyt adott neki a szegény sajjid Moḥammad Rāšid al-Ḥaqqī, és engedélyt adott neki ḥāfiẓ Moḥammad al-Madhī, és engedélyt adott neki Sajjid Moḥammad al-Šitāʿī, és engedélyt adott neki a ḥāfiẓ Moḥammad Šādiq al-Šabrī, és engedélyt adott neki a szegény Murād al-Šukrī, 1247-ben (1832 április-május)

*

Ez a második *iḡāza* egy kalligráfusnak engedi meg a működést. Ez az *iḡāza* is egy jámbor szöveggel kezdődik: az első három bekezdésben egy prófétától vett idézet dicséri az írnokokat és a mesterségüket, de ebben a dicséret-

ben már négy olyan személy neve is szerepel, akik megállapították, hogy a kérelmező megfelel az általánosan elfogadott követelményeknek.

Az utolsó bekezdés felsorolja mindazokat, akik az *iğāza* megadásában engedélyükkel közreműködtek. Az előző dokumentumban a nevek a szerző és az engedélyt megadó személy közti tudósok több évszázadra kiterjedő láncolatát tartalmazza, akiknek a tekintélyére támaszkodva a dokumentum szerzője fölhatalmazza a kérelmezőt a dokumentumban említett könyv tanítására. Itt ezzel szemben a nevek egy azonos korban élő, a jelöltet személyesen ismerő testület tagjait sorolják föl, akik a kérelmezőt saját soraikba, saját társaságukba veszik föl.

III.

قال رسول الله صَلَّى الله عليه وسلّم. الدعاء بين الأذان والاقامة لا يردّ. صدّق رسول الله فيما رواه. و قال رسول الله صَلَّى الله عليه وسلّم. من أكرّم كُرّم. صدق رسول الله فيما رواه

اشراف امّتي حملة القرآن

الحمد لله الذى كتب ما كان و ما يكون * و اقسام بالقلم و ما يسطرون * تعظيماً لشان القلم و ما يكتبون * والصلوة و السلام على من أنزل عليه سورة ن * والقلم وما يسطرون * و على آله و صحبه * الذين اتبعوه الى يوم يبعثون *

وبعد فهذه سطور فى حق الاجازة المستنفذه والمنكشفه المتاثرة من النبى صلى الله عليه وسلم * الى على رضى الله عنه * أكرّموا اولادكم بالكتابة فإن الكتابة من اهم الامور ومن اعظم السرور *

ومن على كرم الله وجهه. والى حسن البصرى * ومنه الى شيخ قاسم * ومنه الى ابن مُقلّة الوزير * ومنه الى على المشهور بابن البواب. ومنه الى شيخ اسحق افندى * ومنه الى الشيخ على البغدادى. ومنه الى الشيخ اويس افندى * ومنه الى الشيخ طلحه افندى * ومنه الى الشيخ على ابن زيد * ومنه الى الشيخ زين العابدين * ومنه الى الشيخ ابى ذر * ومنه الى الشيخ شهاب الدين * ومنه الى الشيخ جمال الدين * ومنه الى الشيخ قُبلة الكتاب ياقوت المستعصمى * ومنه الى الشيخ يحيى افندى * ومنه الى الشيخ احمد افندى * ومنه الى الشيخ عبدالله الصيرفى * ومنه الى خير الدين * ومنه الى الشيخ حمدالله المعروف بابن الشيخ * ومنه الى مصطفى دده * ومنه الى محمد دده * ومنه الى پير محمد دده * ومنه الى حسن الاسكدارى * ومنه الى الشيخ خالد دده * ومنه الى درويش على دده * ومنه الى عثمان المعروف بحافظ القرآن * ومنه الى يوسف الرومى * ومنه الى الحاج (شاید مصطفى یا المولوى یا؟؟؟) افندى المعروف بطلبى امام * ومنه الى خفّاف زاده حسين افندى * ومنه الى

حافظ القرآن ابراهيم افندى* ومنه الى الحاج محمد الحافظ المعروف ببقاچى زاده افندى*
رَوْحَ اللَّهِ ارواحهم جعل الله الجنة مثويهم*

وبعد فهد احسنُ الخطَّ لتوفيق الله تعالى* من يد السيد احمد الحمدي ابن السيد على وفقهما
الله تعالى* لما يُحْيِه ويرضيه ووقيهما عن موجبات رداه* لما وجدته موافقا للقواعد المقررة
بين الاساتذة من المتقنين* وكان من القبول بمحل فأذنته فاجزت له بوضع الكتبة. و انا
الفقير الى الله الملك القدير المحتاج الى رحمته ربه الغفور* السيد احمد الحلبي ابن السيد
حسين. وانا الفقير الحاج محمد بحافظ القرآن المعروف الامام مرادية* اذنته بوضع الكتبة*
حامداً لله تعالى* وأذن له سيف الدين بشرط السعي بعده* واذن له كذلك الشيخ الحسن.
واذن له الحاج محمد اخي بابا* واذن له الفقير محمد الامين الحاج زاده* واذن له ... الرسم
الخطيب بجامع دار الحديث* واذن له محمد العاصم* واذن له شيخ زاده* واذن له الفقير
محمود الحميد*

و انا الفقير الحاج محمد الراشد اذنته كذلك* وانا الفقير السيد محمد الراقم بوشناق زاده*
اذنته كذلك* وانا الفقير محمد الشريف اذنته وانا الفقير السيد حافظ القرآن على المدجى*
اذنته كذلك* اذنته كذلك (مكرر)* وانا الفقير الحاج محمد وانا الفقير مصطفى الهمتي
اذنته كذلك* واذن له السيد محمد السالم بقاضى زاده. وانا الفقير عبدالله الرشاد اذنته
كذلك* واذن له احمد العونى* واذن له محمد الاديب كما اجاز لى السيد احمد الحلبي*
واذن له الفقير السيد عثمان النجاتى* كما اجازنى استاذى السيد احمد الحلبي افندى* وكما
اجاز لى الحاج محمد المعروف بحافظ القرآن بقاچى زاده افندى رحمة الله عليه رحمة
واسعة. امين يا رب العالمين. لسنه 1210 فى 18 س

R 7378/976/a, b, c.

Azt mondta a Próféta (Allah áldja meg és üdvözítse), hogy az ima két imára hívás (*āḍān*) és két ima között nem vették el. Igazat mondott Allah Prófétája abban, amit mondott. És azt mondta a Próféta (Allah áldja meg és üdvözítse), hogy aki tiszteletet ad, tiszteletet kap. Igazat mondott Allah Prófétája abban, amit mondott.

Nemzetünk kiválóságai, akik hagyományozzák a Koránt

Dicséret Allahnak, aki megírta azt, ami volt, és ami lesz, tiszteletet adva a tollnak és annak, amit írnak. Áldás és üdv az N szúra lebecsátójának, aki lebecsátotta a tollat, és amit írnak, és [dicséret] családjának és társainak, akik a föltámadásig követik őt.

Ezek a sorok a Próféának (Allah áldja meg és üdvözítse) az Ali (Allah találja benne tetszését) számára kezdeményezett, neki küldött és ismertté vált engedélyéről szólnak: tiszteljétek meg gyermekeiteket az írással, mert az írása a legfontosabb dolgok és a legnagyobb örömek közé tartozik.

‘Alī (Allah adjon neki megbecsülést) tovább adta Ḥasan al-Baṣrīnak, ő šaiikh Qāsīmnak, ő Ibn Muqlānak, a miniszternek, ő pedig az Ibn al-Bawwāb néven ismert ‘Alīnak. Ő tovább adta Ishāq Effendī šaiikhnak, ő pedig ‘Alī al-Baghdādī šaiikhnak, ő pedig Uwais Effendī šaiikhnak, ő pedig Ṭalḥa Effendī šaiikhnak. Tőle ‘Alī ibn Zaid šaiikh kapta, tőle Zain al-‘Ābidīn šaiikh, tőle Abū Ḍarr šaiikh, tőle pedig Šihāb al-Dīn šaiikh. Ő Ğamāl al-Dīn šaiikhnak adta tovább, ő pedig a legkiválóbb írónak, Jāqūt al-Musta‘šimī šaiikhnak, ő Jahja Effendī šaiikhnak, ő Aḥmad Effendī šaiikhnak, ő ‘Abdallāh al-Sīrafī šaiikhnak, ő pedig Khair al-Dīnnek. Ő az Ibn al-Šaiikh néven ismert Ḥamdallāh šaiikhnak, ő Muṣṭafā dedének, ő Moḥammad dedének, ő Pīr Moḥammad dedének, ő pedig Ḥasan al-Ūskūdārīnak adta tovább, ő pedig Khālīd dede šaiikhnak. Ő tovább adta a dervis ‘Alī dedének, ő a Ḥāfiẓ al-Qur’ān néven ismert ‘Oṭmānnak, ő Jūsuf al-Rūmīnak, ő Ḥāġġ ... Effendīnek, akit Ḥalabī Imāmként ismernek. Ő tovább adta Khaffāf-zāde Ḥusain Effendīnek, ő Ḥāfiẓ al-Qur’ān Ibrāhīm Effendīnek, ő pedig Ḥāġġ Moḥammad al-Ḥāfiẓnak, akit Bičāqāi-zāde Effendīként ismernek. Allah adjon nyugalmat lelküknek, és tegye meg a Paradicsomot lakhelyükül.

Ez a legszebb írás Allah segítségével (legyen magasztalva) Sajjid Aḥmad al-Ḥamdī és Ibn al-Sajjid ‘Alī kezétől, Allah tegye őket sikeressé azért, amiért hosszú életet ad és megelégedetté tesz, és védje őket a tettektől, amelyek romlást hoznak.

Mivel őt a kiváló professzoroktól meghatározott szabályoknak megfelelőnek találtam és alkalmasnak bizonyult, ezért engedélyeztem neki és felhatalmaztam írásművek létrehozására. Én Allahra, a mindenható királyra utalt, a megbocsátó urának a könyörületére rászoruló Sajjid Aḥmad al-Ḥilmī ibn al-Sajjid Ḥusain vagyok. Én a szegény (*faqīr*) Ḥāġġ Moḥammad Ḥāfiẓ al-Qur’ān vagyok, akit al-Imām Murādiyyaként ismernek, engedélyeztem neki írásművek létrehozását, dicsérve Allahot, legyen magasztalva. Engedélyt adott neki Saif al-Dīn azzal a feltétellel, hogy eztán majd igyekszik. Al-Ḥasan šaiikh hasonlóképp adott engedélyt. Engedélyt adott neki Ḥāġġ Moḥammad Akhī Bābā, továbbá engedélyt adott neki a szegény (*faqīr*) Moḥammad al-Amīn Ḥāġġ-zāde. Engedélyt adott neki XY, a Dār al-ḥadīṭ mecset adminisztrátora (?) és szónoka. Engedélyt adott neki Moḥammad al-‘Āšim, továbbá engedélyt adott neki Šaiikh-zāde és engedélyt adott neki a szegény (*faqīr*) Maḥmūd al-Ḥamīd.

Én, a szegény (*faqīr*) Ḥāḡḡ Moḥammad al-Rāšid hasonlóképp engedélyt adtam. Én, a szegény (*faqīr*) Sajjid Moḥammad al-Rāqim Būšnāq-zāde, ugyancsak engedélyt adtam. Én, a szegény (*faqīr*) Moḥammad al-Šarīf, engedélyt adtam. Én, a szegény (*faqīr*) Sajjid Ḥāfīz al-Qurʿān ʿAlī al-Madhī, ugyancsak engedélyt adtam. Ugyancsak engedélyt adtam (megismételve). Én, a szegény (*faqīr*) Ḥāḡḡ Moḥammad, és én, a szegény (*faqīr*) Muṣṭafā al-Himmatī ugyancsak engedélyt adtam. Engedélyt adott neki al-Sajjid Moḥammad al-Sālim, aki Qādī-zādeként ismert. Én, a szegény (*faqīr*) ʿAbdallāh al-Raššād hasonlóképp engedélyt adtam. Engedélyt adott neki Aḥmad al-ʿAwnī, és engedélyt adott neki Moḥammad al-Adīb, mint ahogyan felhatalmazott engem al-Sajjid Aḥmad al-Ḥilmī. Engedélyt adott neki a szegény (*faqīr*) ʿOṭmān al-Naḡātī, mint ahogyan felhatalmazott engem az én mesterem al-Sajjid Aḥmad al-Ḥilmī Effendī, és ahogyan felhatalmazott engem Ḥāḡḡ Moḥammad, akit Ḥāfīz al-Qurʿān Bičāqčī-zāde Effendīként ismernek. Legyen rajta Allah bőséges könyörülete. Amen, ó, világok ura. 1795

*

A harmadik dokumentum ugyancsak *iḡāza*, mégpedig a másodikhoz hasonlóan egy kalligráfus működését engedélyezi. Ez jámbor szavakkal kezdődik az ima hasznáról, amelyekkel a szerző megpróbálja a mesterséget az isteni bölcsességhez kapcsolni; majd utána szinte szó szerint ugyanazokat a gondolatokat tartalmazza, amelyek az előbbieken ismertetett, ámde későbbi időből származó *iḡāzában* is megpróbálják a kalligráfia presztízst megalapozni.

A jámbor bevezetés után következik, miként az első dokumentumban már láthattuk, azoknak a mestereknek a névsora, akiken a láncolatán keresztül a szakma az első mestertől (görögben: *prótos heuretés*) az *iḡāzát* kérő személyig hagyományozódott.

A dokumentum harmadik része tartalmazza azoknak a mestereknek a névsorát és engedélyét, akik egy testületet alkotva soraikba emelték az engedélyt kérő személyt. A testület föltehetőleg az adott korban Boszniában élő összes professzionális kalligráfusának a nevét tartalmazza.

E három pontból a második több érdekességet is tartalmaz. Az első ezek közül az, hogy amint a szúfi rendek is valamely tiszteletre méltó űsre igyekeztek magukat visszavezetni, a kalligráfusok is Aliban találták meg űsüket, akitől a mesterséget aztán Ḥasan al-Bašrī örökölte. Eztán azonban egy minden bizonnyal reális névsor következik, mivel a fősorolás számos valóban élt és kiváló kalligráfus nevét tartalmazza. Ezek közül az első Ibn Muqla (Abū ʿAlī Muḥammad ibn ʿAlī ibn al-Ḥusain ibn Muqla al-Šīrāzī, 886–939), khattāf, a kalligráfia megalapítója, a *tuḷuṭ* írás feltalálója. Őt követi Ibn al-Bawwāb (Abū ʿl-Ḥasan ibn ʿAlī ibn Hilāl ibn ʿAbd al-ʿAzīz, 961 – 1022)

khattāṭ Ibn Muqla művészetét tökéletesítette, leírta a khattāṭ eszközeit. ʿOṭmān ibn ʿAlī al-maʿrūf bi-ḥāfiẓ al-Qurʾān al-ḥanafī al-Qusṭanīnī ugyan-csak ismert *khattāṭ* volt, amint Jāqūt al-Mustaʿsimī (Jāqūt ibn ʿAbdallāh al-Rūmī – al-Baġdādī Ğamāl al-Dīn is, megh. 1299), tanítványával, ʿAbdallāh al-Šīrāfiṭal (megh. 1386) együtt. Khair al-Dīn al-Marʿašī (megh. 1469) már az Ottomán Birodalom szűkebb területéről származott, de Muṣṭafā dede (Ḥamid Allāh al-Amāsī, 1426 Irán – 1517) ismét iráni khattāṭ volt. [Darwīš] ʿAlī Dede, ʿAlā al-Dīn (Mostar – megh. 1598) már a Balkánról származott, másfél évszázaddal Konstantinápoly meghódítása után. (H KH. ?) Ḥasan al-ʿÜsküdārī (Kaḥḥāla 209 tart. névmutató) az ottomán Birodalom központjához köthető, ʿOṭmān Ḥāfiẓ al-Qurʾān (1642 – 1698) pedig nem egészen száz évvel élt az itt ismertett *iġāza* születése előtt.

Röviden megállapíthatjuk, hogy a névsor egy valóságos mester-tanítvány láncolatot tartalmaz, és egyben egy, a kalligráfia történetét földolgozó mű vezérfonalát is képezhetné.

Ugyanakkor a névsorban szereplő egyes kifejezések (dede, darwish, faqir, pir, saikh, stb.) arra látszanak utalni, hogy a kalligráfusok közül többen is egy úgynevezett szélsőséges síita szektához, illetve szúfi rendhez tartoztak. A Korán szövegének másolására szakosodott kalligráfusok, miként a tanításra jogosított személyek is, a jelek szerint erősen kapcsolódtak az iszlám vallásához.

Ha megfontoljuk, milyen következtetésre juthatunk e három *iġāza* elolvasván, akkor azt kell mondanunk, hogy a görög tudományokat művelők kis csoportját leszámítva a műveltséget keresők és továbbadók egyaránt vallás iránt elkötelezett személyek voltak, akiknek a tevékenysége közelebről vagy távolabbról csatlakozott a mecsetekhez. A mecsetek a közélet fontos központjai voltak az iszlámban, szerepük hasonlított az ókori agoráéhoz vagy a fóruméhoz.

Nem véletlenül figyelhetjük meg, hogy az oszmán seregek meghódítván a Bizánci Birodalom területeit, azonnal lázas mecset-építésbe kezdtek. A mecsetekkel és a köréjük szerveződő tevékenységgel tették teljessé a katonai hódítást: a mecsetekkel együtt a közéletet is azonnal teljesen iszlamizálták.

Nem véletlenül ajánlotta föl 2016-ban a kb. másfél millió migráns láttán Szaúd-Arábia segítség gyanánt 1500 mecset megépítését Európának.